

ספיר ויהלום

אוצר של אבני חושן, פנינים יקרים
חידושים, ביאורים ורעיונות נפלאים
שזורים ומשולבים סיפורי צדיקים
בדרכי טובים ואורחות ישרים

על מגילת רות

משיעוריו ושיחותיו של
הגאון רבי מנחם מנדל פומרניץ שליט"א
אב"ד "באר ישראל"
וריש מתיבתא "עוז והדר"

מהדורת "קרן טללי ברכה"

איצר פניני החסידות
שעל ידי מכון "אור לישרים" ירושלים - נהריה
תשפ"ג

מגילת רות

פְּתַח דְּבַר

פְּרָק א'

מגילת רות בחג השבועות

נהגו ישראל בכל מקומות מושבותיהם לקרא את מגילת רות בחג השבועות. שְׂרָשׁוּ של מנהג קדום זה כבר נמצא בדברי הַזֵּהר הַקְּדוּשׁ (זוהר חדש רות מו.), וז"ל: "וְהָיָה אָמַר בּוֹצִינָא קדישא רבי שמעון, מגלה דא רמז לתורה שבכתב ותורה שבעל פה ולעלמא דאתי, דהא אתערת לצדיקיא רזא דתורה שבכתב לאתחברא בתורה שבעל פה, ובגין כך תקינו רבנן למגלה זו בשבועות בזמן מתן תורה".

ובאור דבריו הוא, שבמגילת רות יש רמזים לתורה שבכתב, לתורה שבעל-פה ולעולם הבא, ובקריאתה מתעורר לצדיקים סוד התורה שבכתב עם החבור לתורה שבעל-פה. בחג השבועות נהיינו לעם, וכדברי רב סעדיה גאון, "אין אמתנו אמה אלא בתורתיה" (-) בשתי התורות, זו שבכתב וזו שבעל-פה, ושתייהן יחדו מביאות אותנו לחיי העולם הבא. לכן חג זה הוא העתוי המתאים והראוי לקרא בו את המגלה, ולאחד את התורה שבכתב עם התורה שבעל-פה.

וכן נמצא במסכת סופרים (פט"ו מי"ח): "רות במוצאי יום טוב הראשון של עצרת עד חציו, ומשלים במוצאי יום טוב האחרון. ויש אומרים בכלן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם. ונהגו העם כך, שאין הלכה נקבעת עד שיהא מנהג".

והובא מנהג זה גם בדברי רבותינו הראשונים, עד שנקבע להלכה בדברי רבנו הרמ"א בשם האבן־דרהם (או"ח סימן תצ"ט): "וְנוֹהֲגִין לומר רות בשבועות". והוא מוסיף ואומר: "וְהָעָם נִהְגוּ שְׁלֵא לְבַרְךָ עֲלֵיהֶם עַל מִקְרָא מְגִלָּה וְלֹא עַל מִקְרָא פְּתוּבִים".

המנהג אכן השתרש בקהלות ישראל, יש שהיו קוראים את המגלה בצבור ויש שהיו קוראים ביחיד.

תקופת המגלה

מגלת רות נכתבה בזמן השופטים. במהלך התקופה ארעו מארעות רבים שונכתבו במגלה. אמנם עקר ענין המגלה הוא ספורם של בעז ורות שחיו בתקופה סוערת זו, ולבסוף התחתנו ויצא מהם דוד המלך. הם שני האישים המרכזיים המזדקרים ועולים מתוך המגלה, ועל אודותם נסוב ספור המגלה כלו.

נתחקה אחר קצות דרכיהם בקדש, כפי שמתגלה לנו מתוך עיון בדברי חז"ל הקדושים, ונמלא את צקלוננו מלא חפנים מוסר השכל ויראת ה', לטוב לנו כל הימים.

שמואל הנביא כתבה

מגלת רות היא פרי קלמוסו של שמואל הנביא, וכפי שחז"ל אומרים במסכת בבא בתרא (יד:): "שמואל כתב ספרו ושופטים ורות". ופרש רש"י: שמואל כתב ספרו, וספר שופטים, שכלם קדמו לו ועמד וכתב ספרו ומה שעלתה לישראל בימיהם, וכן רות שהיתה בימי השופטים.

ולכאורה הקשיה נזעקת מאליה: אם אכן שמואל הנביא כתב את שלשת הספרים הללו, מדוע כה שונים ספרי שמואל ושופטים ממגלת רות, ומאיזה טעם נכללת מגלת רות בין חמש המגלות ששייכות לספרי הכתובים, בעוד ספרי שמואל ושופטים מנויים בין ספרי הנביאים; הלא הנביאים היו לפני הכתובים, והם בדרגה אחרת?

מתרץ בפשטות רבנו יצחק אברבנאל בפרושו על התורה לפרשת בשלח (שמות טו א), שישנו חלוק מהותי בין הספרים: מגלת רות נכתבה אמנם על ידי שמואל הנביא, אך היא נכתבה ברוח הקדש ולא על פי נבואה, לעמת ספרי שמואל ושופטים שונכתבו על פי נבואה.

לדת דוד המלך

כאמור, נהגו ישראל בכל מקומות מושבותיהם בכל הדורות לקרא את מגלת רות בחג השבועות, וטעמים הרבה אנו מוצאים בדברי רבותינו מחז"ל, לקשר שבין מגלת רות לחג השבועות.

הטעם הנפוץ בין רבים מהאחרונים (בכור שור בב"ב יד:; שערי תשובה או"ח סי' תצד סק"ז, שמלה חדשה, ועוד) הוא, לפי ששבועות הוא יום פטירתו של דוד המלך עליו השלום, כמו שכתוב בירושלמי (ביצה פ"ב ה"ד), ובנדאי גם נולד באותו יום, כפי שכתוב במסכת קדושין

(לח.) שֶהַקְדוּשׁ בְרוּךְ הוּא מְמַלֵּא אֶת שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל הַצְדִּיקִים מִיּוֹם לְיוֹם. וּבִפְרֹט דְּוֹד הַמֶּלֶךְ, שָׁאֵת שְׁבַעִים שְׁנוֹתָיו קִבַּל מֵאָדָם הָרֵאשׁוֹן, וְדָאֵי הָיוּ הֵן מִיּוֹם לְיוֹם, וְעַל כֵּן שְׁבוּעוֹת הוּא וְדָאֵי גַם יוֹם לְדָתוֹ. לָכֵן מִן הָרֵאוּי לְקָרָא וְלַעֲסֹק בּוֹ בַּיּוֹם בְּמִקּוּרוֹ הִטְהוֹר שֶׁל דְּוֹד הַמֶּלֶךְ שֶׁמִּמֶּנּוּ מְשִׁיחַ בֶּן דְּוֹד בָּא, וּבְשִׁלְשֵׁלֶת יְחוּסוֹ בְּקִדְשׁ הַנְּמֻשְׁכַת מִבְּעַז וְרוּת.

יִתְרָה מִכָּה, אָנוּ מוֹצְאִים שְׁעָצֵם הַשֵּׁם רוּת נָתַן לָהּ עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו שֶׁל נִכְדָּהּ, דְּוֹד הַמֶּלֶךְ שְׁעֵתִיד הִיָּה לְצֵאת מִמִּנְהָ, וּכְפִי דְבָרֵי חַז"ל בְּמִסְכַּת בָּבָא בְּתָרָא (יד:): "אָמַר ר' יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רוּת, שֶׁיֵּצֵא מִמִּנְהָ דְּוֹד שְׁרוּהוּ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת", עַל יְדֵי שֶׁחָבַר אֶת סֵפֶר הַתְּהִלִּים.

וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה

טַעַם נוֹסֵף לְקִרְיַאת מַגְלַת רוּת בְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת נִמְצָא בְּדָבְרֵי רְבוּתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים, וְהוּא עַל פִּי הַמְּבַאֵר בְּדָבְרֵי הַמְּדַרְשׁ (רוּת רבא ב יד) עַל הַפְּסוּק (רוּת א ח) 'וְתֹאמַר נְעָמִי לְשִׁתִּי כִלְתִּיָּהּ וְגו' יַעֲשֵׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כְּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעַמְדִּי, וְכֵן הִיא לְשׁוֹן הַמְּדַרְשׁ: "כְּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים, שְׁנֻטְפְּלֶתֶם בְּתַכְרִיכֵיהוֹן" - טַפְלָתָן בְּקַבּוּרָתָן בְּעֲלִיכֵן מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן. 'וְעַמְדִּי, שׁוֹתְרוֹ לָהּ כְּתוּבֵתֵיהֶן" - הֵן וְתָרוּ לְנְעָמִי עַל הַכְּתוּבוֹת אֲשֶׁר אָמּוּרוֹת הָיוּ לְקַבֵּל לְאַחַר מֵיתַת בְּעֲלִיָּהֶן. עֲרַפָּה וְרוּת הִתְחַתְּנוּ עִם בְּנֵי מִשְׁפַּחָה גוֹלָה. לְבַעֲלֵיהֶן לֹא הָיוּ נִכְסִים שֶׁיִּכְלוּ לְסַמֵּךְ עֲלֵיהֶם שֶׁיִּפְרִנְסוּ אוֹתָן, לָכֵן הִיָּתָה נְעָמִי חַתוּמָה כְּעַרְבָּה עַל הַכְּתוּבוֹת. עַתָּה, כְּאֲשֶׁר הִלְכוּ מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן לְעוֹלָמָם, הָיוּ יְכוּלוֹת נְשׁוֹתֵיהֶן לְתַבֵּעַ אֶת כֶּסֶף מַחְמוֹתָן שֶׁהִיָּתָה עֲרַבָּה לָהֶן, אִךְ הֵן רַחֲמוּ עֲלֵיהָ בְּהִיוֹתָהּ אֶלְמָנָה חִסְרוֹת מִשְׁעֲנַת כְּלָפְלִית, וְוִתְרוּ לָהּ.

וְכַתּוּב שָׁם: "אָמַר ר' זְעִירָא: מַגְלָה זוֹ אֵין בָּהּ לֹא טְמֵאָה וְלֹא טְהוּרָה וְלֹא אֶסוּר וְלֹא הִתֵּר" - אֵין לוֹמְדִים מִהַמְּגֵלָה אִף הִלְכָה לְמַעֲשֵׂהָ. "וְלָמָּה נִכְתְּבָה? לְלַמְּדָךְ כִּמְהָ שְׂכָר טוֹב לְגוֹמְלֵי חֶסְדִּים".

אִם כֵּן, נִמְצָא שְׂאִין כָּל סְבָה אַחֲרַת לָכֵךְ שֶׁמַּגְלַת רוּת נִכְתְּבָה לְדוֹרוֹת אֲלֵא זוֹ בְּלִבְד: לְלַמְּדָךְ כִּמְהָ שְׂכָר טוֹב לְגוֹמְלֵי חֶסְדִּים.

וְאִכּוּ, הַמְּדַרְשׁ מֵאֲרִיָּהּ וּמִרְחִיב בְּעֲנִין שְׂכָר גוֹמְלֵי הַחֶסְדִּים, וְכִמּוֹ שְׁכַתּוּב (רוּת רבא ה ד): "בּוֹא וְרֵאֵה כִּמְהָ גְדוֹל כְּחֵן שֶׁל צְדִיקִים וְכִמְהָ גְדוֹל כְּחָה שֶׁל צְדִיקָה וְכִמְהָ גְדוֹל כְּחֵן שֶׁל גוֹמְלֵי חֶסְדִּים, שְׂאִין חוֹסִין לֹא בְּצַל שְׁחַר וְלֹא בְּצַל כְּנָפֵי חַיּוֹת וְלֹא בְּצַל כְּנָפֵי כְּרוּבִים וְלֹא בְּצַל כְּנָפֵי שְׂרָפִים, אֲלֵא בְּצַל מִי שְׂאֵמֵר וְהִיָּה הָעוֹלָם, שְׁנֹאֲמֵר (תהלים לו ח): מִה יִקָּר חֶסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצַל כְּנָפֵיךָ יַחֲסִיוּ".

על פי הדברים הללו, כותב רבנו טוביה בן ר' אלעזר בספרו 'לקח טוב' (סוף רות), שזו היא הסבה מדוע קוראים מגלת רות בחג השבועות: לפי שמגלה זו היא כלה חסד, והתורה גם כן כלה חסד, וכמו שנאמר (משלי לא כו): 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה', והתורה נתנה בחג השבועות, לכהן קוראים את מגלת רות בחג השבועות.

רבי אלעזר מגרמייזא, בעל 'הרוקח', רואה גם הוא את החסד האופף את מגלת רות כסבת קריאתה בחג מתן תורה (הלכות שבועות סימן רצו): מנהג לקרות מגלת רות בעצרת קדם קריאת התורה. ומבאר שם שהסבה היא, לפי שכתוב בפרשת אמר אל הכהנים (ויקרא כג כב), כאשר התורה מונה את המועדות ומגיעה לחג השבועות: 'ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזב אתם'. חג השבועות חל בראשית עונת הקיץ שבה אדם נמצא בשדה, לכן מזכירה כאן התורה: כאשר אתה קוצר את תבואתך, השאר לעניים את מתנותיהם: לקט שכחה ופאה, מצות שכל מטרתן חסד ומסמלות את התורה כלה שמחנכת את היהודי ליציאה מתוך עצמו ולמחשבה על טובת הזולת. את קיום המצות הללו מוצאים אנו במגלה, כאשר בעז מאפשר לרות להסתובב בשדהו וללקט שעורים, וזו היא הסבה שקוראים בחג השבועות את מגלת רות.

מתנות עניים - והמועדות

בטעם שמביא רבנו הרוקח טמון מסר נפלא. התורה כותבת את הפסוק 'ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזב אתם' - ממש בתוך שורת המועדים וכחלק מהם, וכבר עמדו על כך חכמינו ז"ל, ובלשונם: "מה ראה הכתוב לתנם באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים וחג הסוכות מכאן?". רש"י מביא את דברי חז"ל שמשיבים על כך: "ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני פראוי, מעליו עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו".

יש מרבותינו שעומדים על המקום המדיק בו נכתב הפסוק: בין שבועות לראש השנה, זאת משום שהוא בא לרמוז על ימי בין המצרים ותשעה באב, וללמדנו כי "כל הנותן לקט שכחה ופאה לעני פראוי, מעליו עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו".

ולא זו בלבד. מגלת רות מלמדת אותנו כי נתינת מתנות עניים מקרבת את הגאולה ומחישת את ביאת המשיח, שהרי רק בזכות קיום המצות הללו על ידי בעז, הגיעה רות ללקט שעורים בשדהו, ומשם התגלגל הספור הלואה, עד שכתוצאה ממנו נולד דוד המלך. ממנו יצא מלך המשיח.

בתפלת שלושה רגלים מבקשים "והשיאנו ה' אלהינו את ברפת מועדיה"; שנופה לקחת עמנו את המשא היחודי של החג, וללכת אתו הלאה, לחיי היום יום. בחגים השונים יש מצות מיוחדות שמהן עלינו לקחת עמנו מסרים, כגון אכילת מצה, תקיעת שופר, צום, ארבעת המינים, מקרא מגלה...

בחג השבועות לא הצטוינו באף מצוה מיוחדת. זהו יום קבלת התורה, ואף מצוה מעשית אינה נלוית אליו.

אכן, בחג השבועות אין מצוה מיוחדת, כי ישנה התורה בעצמה, והיא כוללת הכל. ובכל זאת, איזה מסר חזק ויחודי נשא אתנו מן החג? מה ילנה אותנו בהמשך דרכנו?

ענין החסד, המדגש כל כף במגלת רות. לקט, שכחה ופאה, וכל שאר המצות הרבות שקל מסרתן חסד.

וכמה נאה משתלב החסד עם מצות למוד התורה. חז"ל אמרו (אבות פ"ו מ"א) כי 'כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה'. ומהי תורה לשמה? חכמינו ז"ל במסכת ספח (מ"ט): מבארים לנו שהפונה לתורת חסד: "אמר ר' אלעזר, מאי דכתיב (משלי לא כו) 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה', וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד. אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד, שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. איכא דאמרי, תורה ללמדה זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד".

רואים אנו את המשג של מצות גמילות חסדים המשלבת וממזגת עם עצם למוד התורה. אמנם גמילות חסדים כפשוטה פרושה עזרה וסיוע גשמי, כגון צדקה ובקור חולים, אף ישנה גם מצות גמילות חסדים ברוחניות, וכידוע מאמר חז"ל אין עני אלא בדיעת, והחסד הוא באמצעות התורה עצמה, על ידי שדולה הוא מתורתו שלמדם ומשקה את מימיה המתוקים גם לאחרים.

וזו היא מדרגה עצומה גם בלמוד התורה וגם בגמילות חסדים, שהרי הוא בעצמו זקוק ללמד עוד ועוד, שכן התורה היא ארפה מארץ מדה ורחבה מני ים, ואין סוף ותכלית לשעור המטל על האדם להשתלם בידיעת התורה על ברירה, ואף על פי כן אינו חס הוא על עצמו ועל התקדמותו בתורה, ומפריש מעצמו שעות נכבדות שבהן דואג הוא רק ללמד את התורה לאחרים, זו היא המעלה הנשגבה והיקרה של תורת חסד, ועליה הפליגו חכמינו ז"ל בשבח יקר גדלתה, ואותה נתנו לנו לקבע ולחקק בנפשותינו בקריאתנו את מגלת רות ביום המקדש חג השבועות.